

високих економічних ризиків, а не сприяє стимулюванню інвестицій.

Вдосконалення податкового законодавства, передбачене проектом Податкового кодексу, сприятиме підвищенню стимулювання інноваційно-інвестиційної сфери, подальшому інтегруванню України до світової спільноти шляхом адаптації податкового законодавства України до законодавства ЄС, знизить податкове навантаження на економіку. Залишається лише питання часу його прийняття, враховуючи політичну та економічну нестабільність в державі, що склалася.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державне агентство України з інвестицій та інновацій / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.invest.gov.ua/>

2. Європейська Бізнес Асоціація / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.eba.com.ua/ua/>

3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1561-ХІІ (із змінами і доповненнями) / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (із змінами і доповненнями) / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

5. Про внесення змін до Закону України „Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” та інших законів України : Закон України від 12.01.2006 № 3333-IV) / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

6. Про податок на додану вартість : Закон України від 03.04.1997 № 168/97-ВР (із змінами і доповненнями) / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

7. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України від 28.12.1994 № 334/94-ВР (із

змінами і доповненнями) / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

8. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами : Закон України від 21.12.2000 № 2181-III (із змінами і доповненнями) / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

9. Про плату за землю : Закон України від 03.07.1992 № 2535-ХІІ (із змінами і доповненнями) / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

10. Стратегія інноваційного розвитку на 2010-2020 роки в умовах глобалізації них викликів // Інвестиції та інноваційний розвиток. – 2009. – Бюлетень №2. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://invest.flint.kiev.ua/files/content/2_2009.pdf

11. Проект Податкового Кодексу України : від 21.07.2009 № 2215 / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua/>

12. Україна. Кабінет Міністрів. Про утворення Ради інвесторів при Кабінеті Міністрів України. Постанова № 37 від 24.01.2007 (із змінами і доповненнями) / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.in.gov.ua/>

13. Україна. Президент. Указ. Державне агентство України з інвестицій та інновацій : від 30.12.2005 № 1873/2005 / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для стимулювання переходу економіки України на інноваційну модель розвитку : Проект Закону України від 21.05.2009 / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://krcir.org.ua/index.php/>

15. Проект стратегії реформування податкової системи [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>

УДК 336.27:338.124.4

Томашик Р. Р.

ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В УКРАЇНІ

У статті проведено дослідження проблеми управління державною заборгованістю. Розглядаються різноманітні методологічні підходи щодо управління та контрольованості боргу, а також ефективні способи вирішення проблеми державної заборгованості.

Ключові слова: державний борг, управління та контрольованість боргу.

THE MANAGEMENT OF PUBLIC DEBT IN THE CONTEXT OF CRISIS IN UKRAINE

The article is devoted to the concept of public debt. We consider various methodological approaches to the management and controllability of the debt, as well as effective ways to solve the problem of public debt.

Keywords: debt, debt management and monitoring..

Вступ. Постійно зростаючі обсяги зовнішнього фінансування, нестабільність національної грошової одиниці, вплив численної кількості зовнішніх шоків значно погіршують економічне становище України та її місце у світовій економіці, тим пак за умов світової фінансової кризи. Зовнішні запозичення останніми роками залишались найдоступнішим і найлегшим способом залучення коштів для фінансування дефіциту бюджету України та погашення раніше накопиченої заборгованості. Надмірна акумуляція державного боргу зумовлює необхідність удосконалення системи управління боргом та пошуків нових шляхів подолання проблеми державної заборгованості.

саме управління розміщенням запозичених коштів є основою усієї системи управління боргом держави [6]. На думку Т. Вахненко, необхідність створення в Україні довгострокових умов для стабільності фінансової системи, забезпечення зовнішньоекономічної позиції держави актуалізує проблему розробки довгострокової концептуальної основи управління національним боргом України [1].

Метою дослідження є систематизація методів управління заборгованістю та головні принципи врегулювання проблеми державного боргу.

Основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.

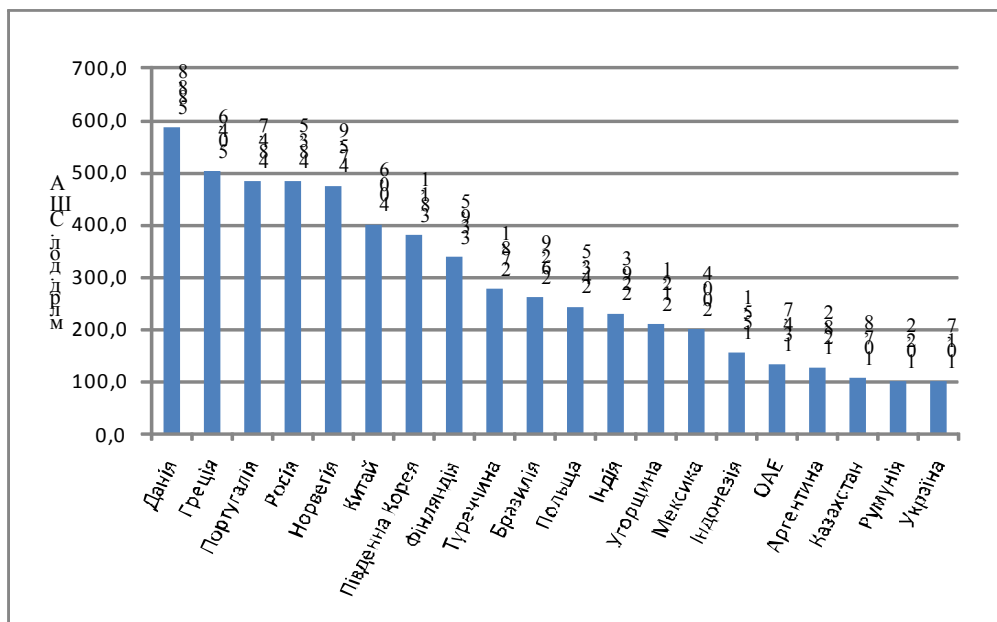


Рис. 1. Рейтинг країн світу за обсягом зовнішнього боргу 2009р.

Аналіз останніх публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Різні аспекти аналізу проблеми управління зовнішньою державною заборгованістю розкрито у працях як західних, так і українських вчених. Зокрема у працях Василика О., Лютого І., Лісовенка В., Новицького В., Енга, Ф. Ліса М., Мауера Л., Херріса Дж., Сакса Дж., Ітона Дж., Кругмана М., П. Шпачук В. вважає, що управління державним боргом, насамперед, спрямоване на забезпечення стабільності і зростання економіки [5]. С. Юрій стверджує, що

За роки незалежності України державний борг початково формувався під впливом потреб фінансування бюджетних видатків, що й зумовило його структуру та обсяги. Але з 2006 р. на перше місце вийшли потреби комерційних установ та корпоративного сектора. До основних причин швидкого зростання зовнішнього боргу України за роки її незалежності відносять: необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці, дефіцит бюджету, залежність від імпорту енергоносіїв,

потреби реформації та модернізації більшості галузей національної економіки.

Згідно з рейтингом країн світу, за показником зовнішнього боргу Україна займає 37 місце (101,7 млрд. дол. США станом на 01.01.2009р.), на першому місці США (13,750 трлн. дол. США), на другому – Велика Британія (9,041 трлн дол. США)¹. На рис. 1 зображено рейтинг країн з 18 по 37 місце. Отож попереду України з більшою заборгованістю перебувають як високорозвинуті країни (США, Великобританія, Німеччина, Франція, Нідерланди, Японія, Швейцарія, Австрія) так і ті країни що розвиваються (Румунія, Казахстан).

Американський економіст Кеннет Рогофф² вважає, що величезний розмір державного боргу все-таки може поставити під загрозу відновлення світової економіки. Йдеться про державний борг найрозвиненіших держав світу, насамперед, США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Японії [3, с. 4]. Економісти підрахували, що протягом трьох років після фінансової кризи державний борг зростав у середньому на 86%. Отже науковці прогнозують, що заборгованість високорозвинутих держав до 2014 року зросте, в середньому на 30% (рис. 2).

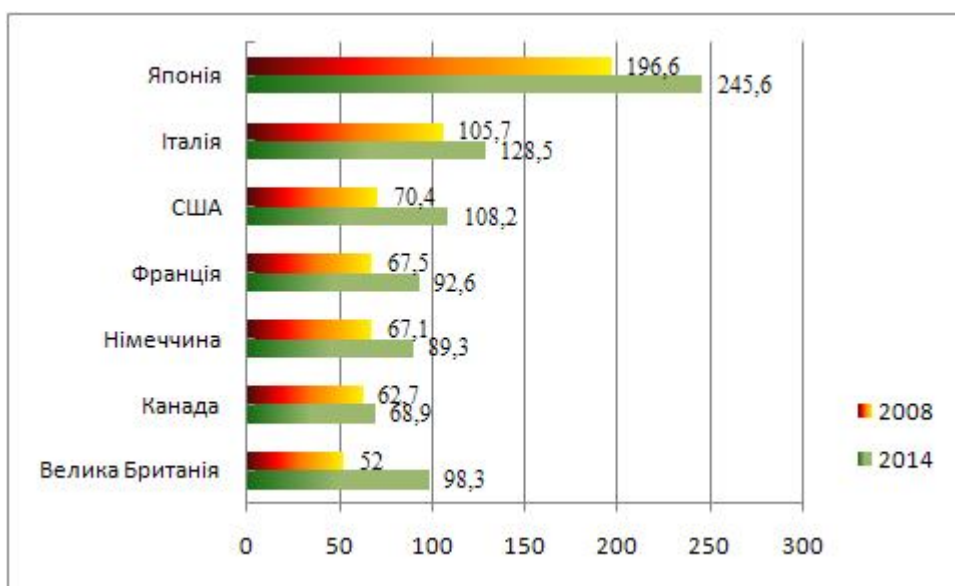


Рис. 2. Прогноз збільшення державного боргу у країнах Великої сімки у 2008-2014 роках, % ВВП [3, с. 5]

З метою мінімізації збитків під час виникнення кризових боргових ситуацій світове співтовариство визначило головні принципи врегулювання проблеми державного боргу:

- безумовності – забезпечення безумовного виконання державою всіх зобов'язань перед інве-

сторами і кредиторамми, які держава, як позичальник взяла на себе, оформляючи договір запозичення коштів;

- єдності – урахування в процесі управління державним боргом всіх видів зобов'язань, емітованих як центральним урядом, так і місцевими Радами;

- зниження ризиків – розміщення і погашення позик у такий спосіб, щоб максимально знизити вплив коливань кон'юнктури світового ринку капіталів і спекулятивних тенденцій ринку цінних паперів на ринок державних зобов'язань;

- оптимальність структури – підтримання оптимальної структури боргових зобов'язань держави за строками обігу і погашення, пом'якшення „пиків платежів”;

- збереження фінансової незалежності – підтримання оптимальної структури боргових зобов'язань держави між інвесторами – нерезидентами, поступове заміщення зовнішнього запозичення внутрішнім;

- зниження вартості обслуговування державного боргу, в тому числі й за рахунок дострокового викупу боргових зобов'язань держави;

- прозорості – дотримання відкритості і

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2079rank.html>.

² Див. докладніше: Кравчук К. Чекайте на дефолти / К. Кравчук // Контракти.- 2009.- №51-52.- С. 4-5.

процесу, розширення діапазону курсових коливань, що дає змогу зменшити потребу у зовнішньому фінансуванні для підтримання платіжного балансу та знизити відсоткові ставки з метою стимулювання інвестиційної активності [6, с. 7].

Метою управління державним боргом є отримання необхідної кількості грошових коштів з виплатою якнайменших відсотків, підтримка стабільного курсу державних цінних паперів. Управління державним боргом, насамперед, спрямоване на забезпечення стабільності і зростання економіки, удосконалення структури державного боргу, протидію „відпливу” капіталу за кордон і зменшенню пасивності платіжного балансу, а також регулювання грошового обігу та обмеження зростання вартості урядового боргу.

Управління державним боргом повинне розглядатися у вузькому і широкому розумінні. Управління у широкому розумінні – є одним з напрямів фінансової політики держави, пов’язаної з діяльністю в якості позичальника, кредитора і гаранта, входить у компетенцію державних органів влади і управління. Саме вони визначають загальний обсяг бюджетного дефіциту і, отже, обсяг позик, необхідний для його фінансування, основні напрямки й цілі впливу на грошовий обіг, кредит, виробництво, зайнятість, можливість і доцільність здійснення різних загальнодержавних програм.

Управління державним боргом у вузькому розумінні – це сукупність дій, пов’язаних із підготовкою до випуску і розміщенням довгострокових

Отже, управління державним боргом – це комплекс заходів, що приймаються державою в особі її уповноважених органів щодо визначення місць і умов розміщення і погашення державних позик, а також забезпечення гармонізації інтересів позичальників, інвесторів і кредиторів.

У процесі управління державним боргом повинні вирішуватись такі завдання:

- 1) пошук ефективних умов запозичення коштів з точки зору мінімізації вартості боргу;
- 2) недопущення неефективного та нецільового використання запозичених коштів;
- 3) забезпечення своєчасної та повної сплати суми основного боргу та нарахованих відсотків;
- 4) визначення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями за умови збереження фінансової рівноваги в країні;
- 5) забезпечення стабільності валютного курсу та фондового ринку;
- 6) мінімізація вартості боргу для позичальника;
- 7) недопущення переповнення ринку позиковими зобов’язаннями держави і різкого коливання їх курсу.

Управління зовнішнім боргом має здійснюватись як інтерактивний процес з урахуванням реакції економічної системи загалом і кожного її елемента зокрема. Метою даного підходу є досягнення встановлених параметрів платоспроможності та позитивних результатів, які має демонструвати економіка країни (рис. 3).



Рис. 3. Управління зовнішнім державним боргом у системі управління економікою та фінансової політики держави. За: [5, с. 294].

зобов’язань держави, регулюванням ринку державних цінних паперів, обслуговуванням і погашенням державного боргу, наданням кредитів і гарантій.

Управління розміщенням запозичених коштів є основою усієї системи управління боргом держави. Залучені кошти повинні використовуву-

ватися для фінансування зростання виробничих потужностей. За умови збільшення виробництва товарів не лише для внутрішніх потреб, а й експорту продукції, необхідного для одержання іноземної валюти на обслуговування та погашення зовнішнього боргу. Якщо цього не буде, то платежі з обслуговування боргу досягнуть неприпустимо високої частки експорту та вітчизняного виробництва і як результат комерційні кредитори, побоюючись ймовірних неплатежів, скорочуватимуть кредитування країни.

Тому система управління зовнішньою заборгованістю країни означає управління всіма стадіями і охоплює:

- аналіз кредитоспроможності – можливість країни позичати кошти;
- оцінку платоспроможності – здатності обслуговувати борг;
- контроль рівня зовнішньої заборгованості;
- контроль за складом зовнішнього боргу.

Серед основних концептуальних засад ефективного управління зовнішнім державним боргом виділяють:

1) планування боргу й управління ним повинне відповідати засадам загальної фінансової політики держави, встановлених пріоритетів розвитку економіки, макроекономічної стабілізації;

2) управління зовнішнім боргом має здійснюватись на довгостроковій стратегічній основі як цілісний циклічний і багатостадійний процес;

3) залученню та управлінню державними боргом має передувати ґрунтовний підготовчий етап визначення стратегії щодо зовнішніх запозичень, цілей, завдань, сценаріїв ймовірних ситуацій та наслідків, використання методів та інструментів залучення коштів та управління ними, розподілу обов'язків серед суб'єктів управління, розробки інших методологічних аспектів;

4) управління зовнішнім державними боргом має забезпечувати досягнення не окремо взятих цілей, а їх груп – економічних, політичних, соціальних, цілей забезпечення національної та економічної безпеки держави;

5) поточне, оперативне управління зовнішнім державним боргом країни необхідно здійснювати в межах довгострокової стратегії управління економікою [5, с. 292].

Світовий досвід вирішення проблеми зовнішньої заборгованості припускає три можливих сценарії:

1. Оптимістичний. Країна – боржник поступово виплачує не тільки відсотки, але й суму основного боргу. Для цього необхідним є стійкий тривалий профіцит бюджету, за рахунок якого і відбувається погашення боргів.

2. Песимістичний. Погашення основного боргу і процентних платежів рефінансується за рахунок нових іноземних кредитів. Зовнішній борг

набуває форми фінансової піраміди, яка у перспективі неминуче розвалиться, що й призведе в кінцевому випадку до відмови повертати борги. Відмова від сплати боргу має тільки одну перевагу – відсутність необхідності його обслуговувати і повертати. Однак, країна – боржник має більш істотні витрати: зменшення прибутків від міжнародної торгівлі, вилучення з міжнародного ринку позик, арешт активів.

3. Нульовий. Країна – боржник вчасно виплачує відсотки по кредитах, а сума нових іноземних позик не перевищує суми, виплаченої в рахунок погашення боргу. У результаті, зовнішній борг надовго заморожується.

Висновки: проблема державної заборгованості зайняла чільне місце в наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Усі без винятку науковці визнають те, що надмірна державна заборгованість є проблемою третього тисячоліття. Державний борг здійснює істотний вплив на загальноекономічний стан країни й обумовлює фінансову політику держави у зв'язку з необхідністю його обслуговування та погашення. Якщо значно скоротити зовнішні та внутрішні боргові зобов'язання держав практично неможливо, то необхідно акцентувати увагу на удосконаленні системи управління заборгованістю, а також розробці ефективних методів раціонального розподілу запозичених коштів, оскільки державні фінанси та світові фінансові ринки розвиваються дуже динамічно проблема державної заборгованості завжди буде актуальною, а потреба у нових дослідженнях та нових підходах до управління боргом є вимогою часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вахненко Т. Концептуальні засади управління зовнішнім національним боргом України /Т. Вахненко// Економіка України.- 2007. - №1 (542). - С. 14-24.

2. Зражевська Н. В. Механізми реструктуризації зовнішнього державного боргу / Н.В. Зражевська // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 47 – 55.

3. Кравчук К. Чекайте на дефолти / К. Кравчук // Контракти.- 2009.- №51-52. - С. 4-5.

4. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uceps.org/ukr/article>.

5. Шпачук В. Напрями вдосконалення політики управління зовнішнім державним боргом України / В. Шпачук // Вісник НАДУ при президенті України. – 2003. – № 3 – С. 291 – 296.

6. Юрій С. Управління зростанням на основі боргу і Україна /С.Юрій// Журнал Європейської економіки. - 2007. - № 1(Том 6). – С. 6-27.